

INSTITUTIONEN FÖR SPRÅK OCH
LITTERATURER

MELLAN RADERNA I WESTEROS

En studie av reduktion och dess effekter i två svenska undertexter till tv-serien *Game of Thrones*

Josefine Eld

Uppsats/Examensarbete:	15 hp
Program och/eller kurs:	ÖU2100 Översättarprogrammet
Nivå:	Avancerad nivå
Termin/år:	Vt2015
Handledare:	Mats Mobärg
Examinator:	Marcus Nordlund
Rapport nr:	

Abstract

Uppsats/Examensarbete:	15 hp
Program och/eller kurs:	ÖU2100
Nivå:	Avancerad nivå
Termin/år:	Vt2015
Handledare:	Mats Mobärg
Examinator:	Marcus Nordlund
Rapport nr:	
Nyckelord:	Översättning, undertextning, kvantitativ reduktion, kvalitativ reduktion, Game of Thrones

Den kvantitativa reduktion som krävs för att undertexter ska kunna läsas i samma takt som originaldialogen får sägas göra undertextning till en unik översättningsform. För att undersöka vad denna företeelse har för effekt på återgivningen av källtexternas semantiska och stilistiska innehåll genomförs inom ramarna för den här uppsatsen en fallstudie av två undertexter till tv-serien *Game of Thrones*. Studien bygger dels på en jämförelse av antalet tecken i källtexten och måltexterna, dels på Gottliebs kvantitativa metod för att fastställa kvalitativ reduktion (1994:75).

Resultatet visar att båda undertexterna ligger under den normala reduktionsgraden på 33 %. Den undertext som sändes av SVT och HBO (MT1) har en reduktionsgrad på 19 % medan den som används till dvd-utgåvan (MT2) har låga 4 %. Samma procentsatser gäller även för den kvalitativa reduktionen, vilket visar på ett tydligt samband mellan kvantitet och kvalitet i undertexter. De kvalitativa förlusterna medför bland annat förändringar i dramaturgin, karakteriseringen och handlingen, delar som alla är av stor betydelse för den genre serien tillhör. Undersökningen visar också att det är möjligt att reducera utan innehållsliga förluster, men att detta har vissa begränsningar.

Trots att det rör sig om en småskalig studie visar resultaten tydligt att kravet på reduktion är av stor betydelse för översättarens möjlighet att producera en måltext som motsvarar tittarnas förväntningar. Att hitta rätt reduktionsgrad är därför viktigt såväl för översättare som för uppdragsgivare och tittare. Studien visar dessutom att de undersökta texterna, i synnerhet MT2, har en relativt låg reduktionsgrad. Detta stämmer med den allmänna trend för dvd:er som bland annat visas genom Schröters tidigare studie (2003). Forskningen om huruvida den höga läshastighet detta innebär passar publikens behov släpar däremot efter. Vidare forskning på svenskarnas läshastighet bör därför ses som viktig för att säkerställa att de förändringar som sker inom undertextning inte endast är kostnadseffektiva utan att de även har en vetenskaplig grund.

Innehållsförteckning

1.	Inledning.....	1
1.1.	Syfte och frågeställningar.....	1
1.2.	Metod.....	2
1.3.	Material.....	4
2.	Teoretisk bakgrund	6
2.1.	Undertextningens förutsättningar.....	6
2.1.1.	Undertexten som del i en polysemiotisk text	7
2.2.	Kvantitativ reduktion.....	8
2.2.1.	Läshastighetens betydelse	9
2.2.2.	Förhållandet mellan kvantitet och kvalitet enligt Schröter.....	10
2.3.	Reduktion i praktiken	11
2.3.1.	Ivarssons rekommendationer.....	12
2.3.2.	Gottliebs rekommendationer	13
2.3.3.	Den relevanteoretiska förklaringsmodellen.....	14
3.	Resultat och diskussion.....	16
3.1.	Kvantitativ och kvalitativ reduktion.....	16
3.2.	Strategier för reduktion.....	19
3.2.1.	Kondensering.....	19
3.2.2.	Decimering.....	22
3.2.3.	Annullering.....	28
3.2.4.	Lakun.....	32
3.3.	Sammanfattande diskussion	34
3.3.1.	Diskussion av texterna i förhållande till deras målgrupp.....	35
4.	Sammanfattning och slutsatser	37
4.1.	Vidare forskning.....	39
	Material- och litteraturförteckning	40
	Appendix 1 [ingår inte i den elektroniskt publicerade versionen].....	42
	TABELL 4. Kategorisering avsnitt 1, säsong 1.....	42
	TABELL 5. Kategorisering avsnitt 6, säsong 2.....	42

1. Inledning

Vid en första anblick verkar skillnaden mellan undertextning och andra former av översättning minimal. Men i takt med att svenskar blivit bättre på engelska har allt fler upptäckt att undertextaren inte alls bara översätter det som sägs, utan dessutom omformulerar och till och med beskär. För de som är bekanta med översättningsformen är detta ingen hemlighet – förutsättningarna för undertextning utgör stora begränsningar för översättaren som i de allra flesta fall måste få fram samma innehåll som ljudspåret med 20–50% färre ord (Gottlieb 1994:72). Denna reduktion har genom tiderna setts både som ett nödvändigt ont och som en chans att förbättra illa formulerat tal. De senaste decennierna har trenden gått mot en allt mindre reduktion, en trend som förstärkts ytterligare av användningen av *EMT-filer*, en sorts tidskodade källspråksfiler som bl.a. används vid översättning av dvd (Pedersen 2011:148). Det ökade utbudet av undertexter med låg reduktionsgrad aktualiserar inte bara frågan om hur stor reduktionsgraden egentligen är idag utan även hur den påverkar kvaliteten på översättningarna. Är reduktionen så pass problematisk att andra normer bör gälla för hur mycket av dialogen som återges eller är den minskande reduktionsgraden främst en försämring för tittarna som måste läsa allt snabbare?

För att försöka besvara dessa frågor studerar jag i denna uppsats undertextningen av två avsnitt ur tv-serien *Game of Thrones* ur både ett kvantitativt och kvalitativt perspektiv.

1.1. Syfte och frågeställningar

Syftet med uppsatsen är att undersöka förhållandet mellan kvantitativ och kvalitativ reduktion i undertexter för att utforska vad teckenbegränsningen kan ha för effekt på undertextning som översättningsform. Målet är att bygga vidare på bl.a. Gottliebs forskning om möjligheten att, i konverteringen mellan talat och skrivet språk, reducera texten utan att förlora innehåll.

För att nå syftet använder jag mig av följande frågeställningar:

- Hur stor är den kvantitativa reduktionen i de valda undertexterna?
- Hur stor är den kvalitativa reduktionen?
- Hur har reduktionen påverkat måltexterna?

1.2. Metod

För att besvara frågorna i föregående avsnitt har jag använt mig av två metoder. Den första delen i analysen bygger på en kvantitativ metod som undersöker hur stor del av dialogen som återges i undertexterna. Denna består av en sammanställning och jämförelse av antalet tecken i de båda undertexterna och i den transkriberade versionen av källtexten.

I den andra delen av analysen används Gottliebs metod för analys av undertext (1994:75). Metoden är ett kvantitativt verktyg för fastställande av den kvalitativa reduktionen i en undertext. I analysen ordnas varje textsegment in under en av tio strategier som grundar sig på de möjliga spelen mellan uttrycksätt och innehåll. Uttrycksättet avser i huvudsak huruvida någon reduktion förekommit eller inte, men beskriver även fall där uttrycksättet av olika anledningar är förändrat. Innehåll avser både det rent semantiska innehållet och det stilistiska. De tio strategierna utgörs av följande:

Strategi	Översättningens karakteristika
1. Explicitering	Utvidgat uttrycksätt, täckande innehåll
2. Parafraas	Förändrat uttrycksätt, täckande innehåll
3. Transponering	Oförkortat uttrycksätt, täckande innehåll
4. Identitet	Identiskt uttrycksätt, identiskt innehåll
5. Transkribering	Grafiskt markerat uttrycksätt, täckande innehåll
6. Konformerig	Parallellt uttrycksätt, anpassat innehåll
7. Kondensering	Förkortat uttrycksätt, täckande innehåll.
8. Decimering	Förkortat uttrycksätt, beskuret innehåll
9. Annullering	Utelämnad replik
10. Lakun	Parallellt uttrycksätt, avvikande innehåll

Medan ett flertal av dessa strategier innebär att dialogen reducerats anser Gottlieb (1994:76) att de första sju bör ses som ekvivalenta lösningar i undertextningssammanhang, medan strategi 8–10 innebär icke-ekvivalens. Den kvantitativa analysen följs av en diskussion av den effekt de olika strategierna skapat i de två undertexterna. Endast strategi 7–10, det vill säga de strategier som innebär reducering, diskuteras. Skillnaden mellan dessa kommer därför att definieras tydligare i inledningen till respektive diskussionsavsnitt och med hjälp av de exempel som diskuteras.

Strategierna presenterar en mängd sätt att översätta både uttrycks sättet och innehållet. *Explicitering* innebär att texten expanderats utan att något innehåll har tillkommit, exempelvis genom att implicit information skrivits ut. I en *parafras* är uttrycks sättet förändrat, och det kan till och med vara något förkortat. Skillnaden jämfört med en *kondensering* är dock att i de fall reducering skett har *parafrasen* varit nödvändig för att måltexten ska ha samma funktion som källtexten. Gottliebs egna gränsdragningar är något otydliga här och jag har därför själv valt att även se fall där översättaren valt att parafrasera utan att det resulterar i en reducering som parafras, eftersom det inte finns några andra kategorier som täcker detta. I en *transponering* har uttrycks sättets längd inte ändrats. Till skillnad från *parafras* är denna strategi mycket textnära och tillåter endast sådana förändringar som skillnaden mellan språken kräver. *Identitet* innebär att käll- och måltext är helt identiska. Därför används strategin inom interlingval översättning nästan uteslutande i segment som endast innehåller namn. Vid *transkribering* är måltexten grafiskt markerad, vilket t.ex. kan vara nödvändigt om en rollkaraktär förklarar hur dess namn uttalas. *Konformerings* används framförallt vid undertextning av låttexter och är den enda ekvivalenta strategi som inte har ett täckande innehåll. Täckande innebär att både semantiskt och stilistiskt innehåll bevarats, men konformerings parallella uttrycks sätt gör istället att texten kan sjungas till samma melodi. Eftersom ljudsidan är viktigare än innehållet i dessa fall, har Gottlieb låtit strategin tillhöra de ekvivalenta lösningarna. Den sista strategin med täckande innehåll är *kondensering*, som står i ett sorts motsatsförhållande till *decimering*. Båda är förkortade, men medan den tidigare fortfarande återger allt innehåll beskärs innehållet i den senare. Därefter följer *annullering* som innebär att segmentet inte översatts alls, och *lakun*, som innebär att uttrycks sättet är snarlikt men att innehållet gått förlorat, något som framförallt är aktuellt vid idiom och ordlekar som inte kunnat översättas.

Gränsdragningen mellan de olika kategorierna är i många fall svår och det är i viss mån upp till den som gör kategoriseringen att avgöra

om den reduktion som gjorts har påverkat det stilistiska eller semantiska innehållet. En analys av denna sort kommer därför oundvikligen att vara mer eller mindre subjektiv. För att undvika att liknande förändringar i de olika måltexterna har kategoriserats olika har kategoriseringen av segment jämförts och vid behov reviderats. Översättningsfel som inte är en konsekvens av reduktion har ignorerats, eftersom de inte har med uppsatsens syfte att göra. En *transponering* är m.a.o. fortfarande en transponering även om t.ex. en *morbror* blivit till *farbror* i undertexten. I kapitel 3 visas exempel på segment med och utan innehållsförluster med motiveringar till hur jag valt att kategorisera dem.

1.3. Material

Det undersökta materialet i denna uppsats består av två avsnitt ur tv-serien *Game of Thrones*. Dessutom jämförs två olika undertexter, den ena översatt av Jan Fransson, BTI Studios, för SVT och HBO, den andra översatt för dvd-utgåvan av serien. I denna uppsats behandlas de två avsnitten som delar av samma måltext, *MT1* för SVT/HBO och *MT2* för dvd-utgåvan. Målgruppen för de två måltexter som analyseras skiljer sig åt på flera sätt. SVTs roll som public service-företag förbinder företaget att göra sitt programutbud tillgängligt för en så bred publik som möjligt. Detta påverkar även SVTs syn på undertextning, då tittare med olika förutsättningar ska kunna tillgodogöra sig serien. Utgivaren bakom dvd-utgåvan har en helt annan frihet att själv välja målgrupp utifrån ekonomiska intressen.

Game of Thrones är en dramaserie inom fantasygenren baserad på George R.R. Martins bokserie *A Song of Ice and Fire* och har skapats av David Benioff och D. B. Weiss för HBO. Serien utspelar sig på de två fiktiva kontinenterna Westeros och Essos och handlingen kretsar kring kampen om Järntronen varifrån kungariket Westeros styrs. Denna maktkamp utlöser ett fyrfrontskrig som försvåras, inte bara av hotet från vildmarkerna i norr och den stundande vintern, utan även av stödet för det forna kungahuset Targaryens arvinge vilket växer i öster. Tv-serien innehåller ett vitt spektrum av rollkaraktärer och är känd inte bara för att ge en nyanserad bild av sina rollkaraktärer och det politiska spelet bakom krig, utan även för en användning av nakenhet och våld som många gånger kritiserats. Serien riktar sig till en vuxen publik och programmet har getts åldersgränsen 15 år av Statens medieråd. Åldersstatistiken för första säsongen på SVT visar att serien främst sågs av personer mellan 25 och 59 år (MMS [www]).

En transkription av hela materialet står att finna i appendix 1. Eftersom appendix 1 innehåller upphovsrättsskyddat material ingår det inte i den elektroniskt publicerade versionen. För tillgång till denna hänvisas till författaren. Måltexterna har skrivits av med den radbrytning och den interpunktion som används i undertexten. Transkriptionen av källtexten är ämnad att återge allt som yttras. Därför har interjektioner, upprepningar och stakningar såväl som yttranden som av olika anledningar är svåra att höra inkluderats. Interjektioner har transkriberats med hjälp av kortast möjliga stavning oavsett uttalet. Detta innebär att ”oh” transkriberas just ”oh”, oavsett om vokalen uttalas kort som i segment 37 ”Oh, it wasn’t too...” eller långt som i svaret ”Oh no no no, the stitch is very...” i segment 38. Interpunktion har använts i transkriptionen för att möjliggöra jämförelse med undertexterna. Interpunktionen och stavningen i transkriptionen påverkar de absoluta siffrorna i resultatet. Trots att denna påverkan endast bör vara marginell, ska därför siffrorna för källtexten i tabell 1 i avsnitt 3.1. ses som uppskattningar.

Valet av material föll på denna serie eftersom det är en av de dyraste tv-serierna som någonsin spelats in (FinancesOnline [www]) och dessutom en av de mest populära (Fienberg 2014 [www]). Min förhoppning är att detta även haft effekt på undertexterna och att jag därför kommer att få analysera två högprioriterade och väl genomförda översättningar.

För att få en så rättvis bild som möjligt av undertextningen har jag valt att analysera ett avsnitt från varje säsong. I början av arbetet omfattades de tre första säsongerna och jag valde därför att skapa en så stor tidsmässig spridning som möjligt mellan avsnitten genom att välja ett avsnitt från början av säsong ett, ett avsnitt ur mitten av säsong två och ett från slutet av säsong tre. På så sätt hoppades jag förhindra att eventuella tillfälliga förändringar av översättarnas förutsättningar får alltför stor inverkan på slutresultatet. På grund av uppsatsens begränsade omfång och den stora mängd material varje avsnitt innebär valde jag senare att begränsa materialet till två avsnitt utan att ändra urvalsprocessen. Därför består materialet för uppsatsen av avsnitt 1, säsong 1, och avsnitt 6, säsong 2.

2. Teoretisk bakgrund

I det här kapitlet går jag igenom undertextningens förutsättningar med särskilt fokus på varför reduktion är nödvändigt. Avsnitt 2.1. beskriver förutsättningarna, 2.2. beskriver reduktionens omfattning i undertexter och 2.3. behandlar hur den bör gå till.

2.1. Undertextningens förutsättningar

Det som gör undertextning till en så unik översättningsform är de särskilda förutsättningar översättaren måste förhålla sig till. De tre huvudsakliga skillnaderna gentemot andra översättningsformer är: konverteringen från talat till skrivet språk, det begränsade utrymmet och den begränsade exponeringstiden.

Konverteringen mellan talat och skrivet språk gör undertextning till en diagonal översättning, eftersom översättning inte bara sker från ett språk till ett annat, utan även från en kanal till en annan (Gottlieb 1994:52). Talspråk innehåller många drag som ser underliga ut i skriven form. Detta beror bl.a. på en hög *intrasemiotisk redundans*, vilket innebär att samma information upprepas i samma kanal, exempelvis genom upprepningar eller stamning (Gottlieb 1998:247).

Begränsningen av tid och utrymme innebär en balansgång mellan att, som de Linde (1995:9) skriver, minimera förlusten av bildutrymme och att säkerställa tillräcklig tid åt tittarna att läsa undertexterna. I praktiken har detta resulterat i en norm som säger att undertexten inte får ta upp ett utrymme större än två rader, där varje rad består av runt 36 tecken (Pedersen 2011:19). En huvudregel för hur länge undertexten visas är 1,5 sekunder för ett enstaka ord, runt 4 sekunder för en rad och högst 6–7 sekunder för två rader (Ivarsson 1992:39). Ivarsson påtalar dessutom att både snabbare och långsammare undertexter kan utgöra ett irritationsmoment för tittarna.

Dessa speciella förutsättningar gör att undertextaren inte bara har som uppgift att översätta. Pedersen (2011:14–15) listar följande tre huvuduppgifter för undertextare:

- dela upp källtexten i sammanhängande textsegment
- översätta källtexten till målspråket
- tidskoda undertexten så att den kommer in i och försvinner ur bild vid rätt tillfälle.

Utöver detta måste undertextaren redigera texten, något som i regel innebär reduktion. Reduktionsgraden skiljer sig i sin tur beroende på hur intensiv dialog som förs och vilka riktlinjer undertextaren följer. Vid reduktionen måste översättaren dessutom ta hänsyn till undertextens flytande karaktär, det vill säga att ett textsegment bara är synligt i några sekunder innan det byts ut och inte kan läsas igen. Detta skiljer undertexter från annan skriven kommunikation och gör dels att varje segment måste utgöra en begriplig helhet, dels att språket behöver vara enklare än i t.ex. en roman.

Ytterligare en viktig förutsättning för undertextningen är de höga krav på kostnadseffektivisering som präglar branschen. Förutom att de inneburit sjunkande löner, och därmed allt mindre tid för översättning och redigering, har de lett till ökad användning av *master templates* (MT-filer). MT-filer bifogas källtexten, ungefär som ett manuskript, och kan innehålla en undertext bestående av antingen en transkription av källtexten eller en översättning till ett annat målspråk. Skillnaden mot ett manuskript är att MT-filer dessutom innehåller en färdig tidskodning, anpassad efter den undertext som bifogas. Användningen av MT-filer har möjliggjort en centralisering av tidskodningen avsedd att spara tid åt översättaren, som istället kan koncentrera sig på sina övriga uppgifter. MT-filer på ett annat nordiskt språk är vanligast för tv medan MT-filer på källspråket (för engelska ofta kallade EMT-filer) är vanligast för dvd (Pedersen 2011:16). Den allvarligaste kritiken mot denna metod är att tidskodningen inte anpassas till nationella normer eller undertextarens preferenser, trots att möjligheten finns (Pedersen 2011:16–18).

2.1.1. Undertexten som del i en polysemiotisk text

En tydlig skillnad mellan undertextning och mer prototypiska översättningsformer, som till exempel litterär översättning, är att undertexten är del av en *polysemiotisk text*. Det innebär att texten utgörs av två eller fler kanaler, där undertexten bara är en av kanalerna. En tv-serie har, enligt Gottlieb (1997:143), fyra huvudsakliga kanaler:

- den verbala ljudkanalen, t.ex. dialog och paralingvistiska element,
- den icke-verbala ljudkanalen, t.ex. bakgrundsmusik och ljud-effekter,
- den verbala visuella kanalen, t.ex. skyltar och bildtext,
- den icke-verbala visuella kanalen, t.ex. bilden och dess komposition.

Undertexten är framförallt en översättning av de två verbala kanalerna, men i den polysemiotiska helhet som undertexten ingår i påverkas den av både de icke-verbala och de verbala kanalerna då dessa exempelvis kan förmedla information som möjliggör reduktion. När samma information upprepas i flera kanaler kallas det för *intersemiotisk redundans*. Ett exempel, lånat från Tirkkonen (1999:9), är hur meningen ”Titta på den här boken” i en scen där en person tydligt håller upp en bok kan reduceras till ”Titta på den här” utan några innehållsliga förluster. På samma sätt kan ljudet av någon som ropar ersätta upprepningar av ett och samma ord och olika paralingvistiska ledtrådar om sinnesstämningar kan ersätta nyansförluster vid utelämnning av diskurspartiklar. Av denna anledning är undertexter omöjliga att studera utan att ta hänsyn till den helhet de ingår i.

Källtextens ständiga närvaro medför dessutom att undertextning utsätts för en hårdare konsumentgranskning än någon annan översättningsform. Detta faktum tvingar undertextaren att hålla sig närmre källtextens uttryckssätt än vad man gör i många andra översättningsformer. Därigenom hoppas man undvika att störa tittare som till viss del förstår källtexten.

2.2. Kvantitativ reduktion

De särskilda förutsättningar som beskrivits i föregående avsnitt ställer speciella krav på undertextaren. Kvantitativ reduktion är i de allra flesta fall en nödvändighet, men hur hög reduktionsgrad som är nödvändig kan skilja mycket från text till text. Exempelvis fann Lomheim (1999:191) en reduktion på 22–40 % vid undertextning av spelfilm till norska, medan Gottlieb (1994:72), grundat på ett antal studier, talar om en reduktion på mellan 20 och 50 %. Ett allmänt accepterat genomsnitt verkar vara en reduktion på runt en tredjedel av texten (Brunskog 1989:33, Gottlieb 1994:291), något som även styrks av en mindre men

mer aktuell studie av Pedersen (2011:21), där den genomsnittliga reduktionsgraden var 31 %.

Viktigt att påpeka i sammanhanget är att det inte finns ett absolut samband mellan kvantitativ reduktion och kvalitativ reduktion. Gottlieb har visat att *intersemiotisk* och *intrasemiotisk redundans* gör att den kvalitativa reduktionen kan vara betydligt mindre än den kvantitativa. Detta beror på att det som förändras är antalet gånger samma information upprepas. Redundans kan ses som överskottsinformation, vilket betyder att den kan eller kanske till och med bör tas bort, men i vissa fall kan redundansen spela en viktig roll för att förtydliga eller karakterisera.

2.2.1. Lëshastighetens betydelse

Även om det finns många variabler som påverkar reduktionsgraden är det tittarnas lëshastighet som har störst betydelse. Om tittarna varit lika snabba på att läsa texter som att höra dem, hade man genom att minska exponeringstiden för varje textrad helt kunnat låta bli att reducera texten (Gottlieb 1994:73–74). Lëshastigheten påverkas av variabler som hur texten presenteras, textmängden, textens komplexitet och vad som händer i bilden i övrigt. Men lëshastigheten varierar också beroende på demografiska mått som tittarnas ålder, utbildning och kunskaper i källspråket. För att avgöra den lämpliga reduktionen krävs alltså stor kunskap om hur målgruppen ser ut.

Det saknas nyare forskning om hur lëshastigheten ser ut i olika målgrupper. Montén (1975:1) visade redan under 1970-talet att den genomsnittlige tittaren behöver 3 sekunder för att läsa två rader, medan 4,5–6 sekunder skulle göra att majoriteten av befolkningen, inklusive bl.a. hörselskadade och döva, hinner både läsa och förstå vad som står skrivet. Monténs undersökning visar dessutom att det som har störst betydelse för lëshastigheten är utbildning och ålder (1975:7), något som Gottlieb såg som ett tecken på att lëshastigheten skulle komma att öka i framtiden (1994:126). Det är troligt att det till viss del blivit så då allt färre människor t.ex. är födda före införandet av allmän skolplikt. Samtidigt blir människor i Sverige idag allt äldre, något som enligt nämnda resonemang bör ge motsatt verkan.

I brist på undersökningar av lëshastighet får statistik över svenskarnas engelskkunskaper tjäna som en illustration över utvecklingen. Gottlieb förutspår att vi i framtiden får räkna med att textningen av engelskspråkiga program i bästa fall kommer att tjäna som stöd och inte som huvudsaklig informationskälla för majoriteten av tittarna. Sedan hans

undersökning har andelen svenskar som förstår engelska gått från 70 % till 89 % (Eurobarometer 2006:13). Samma undersökning visar dessutom att 35 % av svenskarna anser sig ha väldigt goda kunskaper, 42 % goda kunskaper och 23 % grundläggande kunskaper. Tiden då undertext i första hand är ett stöd kan m.a.o. mycket väl redan vara här, särskilt i den målgrupp som den analyserade serien riktar sig till.

Det finns dock hänsyn som sträcker sig bortom statistiken för majoritetens läskunnighet. En av dessa är att tillgodose behoven hos personer som av olika anledningar kan behöva längre exponeringstider, exempelvis personer med olika funktionsnedsättningar. Många personer med kognitiv funktionsnedsättning upplever att textningen går för fort på samtliga tv-kanaler och uppger att de behöver längre tid för att läsa texterna (MRTV 2013:44). Detta behöver, som Montén (1984:34) påpekar, inte alltid innebära att exponeringstiden verkligen är för kort, utan kan även innebära att språket är för komplicerat. Därmed aktualiseras den anpassning som undertextningens speciella förutsättningar bär med sig i form av sänkt abstraktionsnivå för att kompensera för att det inte är möjligt att läsa om texten. Att sänka abstraktionsnivån är dock inte alltid nog och detta betyder att en text som även inkluderar personer med funktionsnedsättning i sin målgrupp, i synnerhet vid informationstät text, bör ha en längre exponeringstid och därmed kan kräva en högre reduktionsgrad.

Ytterligare något som påverkar läshastigheten är mediet. Ivarsson och Carroll (1998:65) skriver att tittarna behöver 30 % mindre tid för att läsa en text på bio än vad de behöver för att läsa samma text på tv. Den egentliga orsaken är outredd men Ivarsson och Carroll ser två möjliga orsaker i textens storlek och upplösning, där den senare nämns som den mest troliga. Om denna teori stämmer, så är det med de senaste decenniernas teknikutveckling högst troligt att denna skillnad börjat raderas ut i och med förbättringarna i upplösning på både sändningar och tv-apparater. Tv-sändningar kan då allt mer närma sig biografstandarden för undertextning och, beroende på hur stor roll de olika variablerna spelar, bör denna skillnad möjliggöra en minskad exponeringstid på upp till 30 %.

2.2.2. Förhållandet mellan kvantitet och kvalitet enligt Schröter

Förutom Gottlieb finns det ett antal andra forskare som ägnat sig åt frågan om hur reduktion hänger ihop med kvaliteten på måltexten. En av dessa är Torsten Schröter, vars studie *Quantity and Quality in Screen*

Translation (2003:105–124) är särskilt relevant i detta sammanhang. Han undersökte bl.a. två svenska undertexter som, precis som i denna studie, var hämtade från tv och dvd. Studien är liten och undersöker endast en källtext, men visar trots allt på flera intressanta förhållanden mellan kvantitet och kvalitet som han anser värda att utforska vidare.

Hans studie visar att den kvantitativa reduktionen mätt i antal tecken var 40,5 % för tv och 30,6 % för dvd, en skillnad på ca 10 %. Bland de olika problematiska översättningsval Schröter undersökte upptäckte han framför allt ett samband mellan kvantitet och de kvalitativa aspekterna *översättningsfel*, *betydande utelämnningar* och *anglicismer*. Antalet betydande utelämnningar visade sig vara större i den mer reducerade tv-versionen där de 32 förekomsterna utgjorde hela 48 % av de problematiska översättningsvalen. Dvd-versionen å sin sida innehöll endast 10 exempel på betydande utelämnningar (14 %). Hela 10 av förekomsterna i tv-versionen innebar dessutom att information som är relevant för handlingen, och som inte kompenseras för i andra kanaler, gick förlorad. Särskilt förvånande är siffran i förhållande till hur väl tv-versionen presterade i övriga kvalitetsmått. Både antalet översättningsfel och anglicismer var betydligt större i den mindre reducerade dvd-versionen. Schröter diskuterar flera möjliga orsaker till sambandet, såsom att översättarna kan vara olika kompetenta och att textaren av dvd-versionen tog sig större friheter, men han överväger även möjligheten att det kan bero på det enkla faktum att en större mängd text innebär större utrymme för fel.

Schröter lägger fram hypotesen att det vanligtvis föreligger ett samband mellan översättningsform och medium å ena sidan och antalet utelämnningar och anglicismer å andra. Tesen är alltså dels att dvd-texter är mindre reducerade än tv-texter, dels att högre reduktion innebär större informationsförlust medan lägre reduktion innebär fler översättningsfel och anglicismer.

2.3. Reduktion i praktiken

I detta avsnitt återfinns en kort genomgång av framförallt Ivarssons (2.3.1.) och Gottliebs (2.3.2.) rekommendationer om hur reducering bör gå till i praktiken. I genomgången nämns också viss kritik som riktats mot rekommendationerna. Det sista avsnittet (2.3.3.) presenterar en relevanteoretisk förklaringsmodell som är tänkt att användas för att förstå de mer kontextbaserade val och prioriteringar som undertextare gör.

2.3.1. Ivarssons rekommendationer

En av de personer som har haft störst inflytande på undertextningsnormer i Sverige är Jan Ivarsson som 1992 publicerade sin bok *Subtitling for the Media* med generella rekommendationer för undertextning. I boken lyfter han fram olika sätt att reducera texten och ger rekommendationer om hur dessa ska användas. Ivarsson understryker betydelsen av undertextarens tolkning av verket då det är denna som avgör vad som ses som dialogens viktigaste delar och i slutändan påverkar såväl vad som översätts som vilken kvalitet översättningen får (1992:91).

De två huvudsakliga metoderna för reduktion utgörs av *utelämning* och *parafras*. Dessa kan tillämpas i olika utsträckning och på olika sätt. Ivarsson rekommenderar att undertextare i huvudsak använder sig av utelämning, eftersom det är den är enklare av de två metoderna och den dessutom är mindre störande än en parafras för de tittare som har viss förståelse av källspråket. Utelämning innebär dessutom ofta ett mindre ingrepp i originalet, vilket kan vara av stor betydelse när det handlar om konstnärliga verk eller uttalanden som en annan person kan hållas ansvarig för (1992:92). En särskild utelämningsmetod Ivarsson förespråkar är sammanslagning av korta dialoger. Med hjälp av denna metod kan två eller tre yttranden från samma person sammanvävas till en enda undertext, även om någon annan deltar i konversationen. Detta sker under förutsättning att det den andra säger inte innehåller någon viktig information och det är tydligt vem som säger vad (1992:88). Andra kandidater för utelämning är tautologier, repetitioner och andra ord likt ”well” och ”you know” som främst är till för att hålla igång konversationen. Samtidigt varnar Ivarsson för utelämning av sådana småord som helt ändrar uttalandet eller ger ledtrådar om en persons karaktär (1992:93). Rekommendationerna kring dessa utelämningar kritiseras dock av Mattsson (2009:31), som ifrågasätter godtyckligheten i att fokuspartikeln ”just” och påhågsfrågan ”isn’t it” tas upp som exempel på småord som inte bör utelämnas medan diskurspartiklarna ”well” och ”you know” trots sina liknande funktioner frånskrivs betydelse.

Ivarsson vänder sig mot utelämning av utrop, namn, tilltalsord och hälsningsfraser. Generellt har man ansett att tittarna förstår dessa trots att de inte kan källspråket, men detta utesluter enligt Ivarsson (1992:99) de runt 10 % av befolkningen som har någon form av hörselnedsättning.

Det finns tillfällen när parafras är nödvändigt för att få med allt som kan anses vara av betydelse. Det är då viktigt att använda begriplighet som rättesnöre, eftersom det inte är möjligt att läsa om en svårbegriplig konstruktion. Syntaxen kan ofta förenklas utan större meningsförändring

och i valet mellan två synonymer bör det enklare ordet väljas även om det är längre. Undantag från rekommendationen kan dock vara nödvändiga, exempelvis vid textning av filmer och program med höga artistiska eller vetenskapliga ambitioner. Det är också viktigt att tänka på att svordomar har en starkare effekt i text än i tal. Det är därför ofta nödvändigt att tona ner stora flöden av svordomar utan att för den delen censurera eller förmildra (Ivarsson 1992:126).

2.3.2. Gottliebs rekommendationer

Gottlieb, vars teorier bl.a. diskuteras i avsnitt 2.1.1., är betydligt mer kritisk till reduktion i undertext än Ivarsson och talar om beskärning av texten närmast som en tvångstanke hos undertextare. Han betonar vikten av att se reduktion som avhängig kontexten (Gottlieb 1994:70–71). Hur mycket det är lämpligt att reducera avgörs till stor del av vilken av tre undertextningsgenrer texten tillhör.

I den första genren, som bl.a. inbegriper komedi, satir och musikprogram, är källtextens språk centralt och hänsyn måste tas till ordvitsar, allusioner och rim. Inom den andra genren, där porträtt, spelfilm och tv-serier likt materialet i denna studie hör hemma, är människan i centrum och stor vikt måste läggas vid språkets roll i karakteriseringen. Den tredje och sista genren fokuserar på händelsen, något som ofta är fallet i nyheter och dokumentärer där det semantiska innehållet är viktigare än både den språkliga formen och karakteriseringen. Just på grund av sin genretillhörighet menar Gottlieb (1994:68) att många tv-serier och filmer förlorar mer genom reduktion än andra genrer, eftersom yttrandets form är lika viktigt som vad det refererar till, ibland till och med viktigare. Den intrasemiotiska redundans som karaktäriserar spontant talspråk är dessutom närmast obefintlig i fiktion. Detta innebär att den språkliga karakteriseringen står i ständig utrymmeskonflikt med tittarnas möjlighet att följa med i handlingen.

Gottlieb (1994:48) anser också att idealet i undertextning bör vara s.k. *funktionell ekvivalens*, alltså att texten ska fungera i den kommunikationssituation den ingår i och ge publiken samma upplevelse som de hade fått om de förstått källtexten. Trots detta fördömer han inte anglicismer, eftersom det kan finnas anledning till att undertextningen håller sig nära förlagan. Gottliebs resonemang (1994:50) är att tittarna på grund av den feedback de får via ljudkanalen inte alltid vill få samma upplevelse som den ursprungliga målgruppen utan hellre får en direkt översättning av vad som sägs. En målspråksinriktad översättning kan

m.a.o. bryta illusionen om att texten motsvarar originalet och därmed distrahera tittarna.

Gottliebs kriterier för att uppnå högsta möjliga ekvivalens är stränga, eftersom varken stil eller semantisk innebörd får gå förlorad. Han anser dock att den nödvändiga reduktionen till stor del kan uppnås endast genom den nödvändiga konverteringen från talspråk till skriftspråk (se även avsnitt 2.2.). Det är också möjligt att sänka abstraktionsnivån något för att på så sätt undvika reduktion. Detta beror på att en lägre abstraktionsgrad gör det lättare för tittarna att snabbt förstå vad de läst, vilket möjliggör kortare exponeringstid som i sin tur innebär att mer text kan visas på samma tid (1994:131). Den största anledningen till att reduktionen ofta blir så stor är enligt Gottlieb att man gjort en felaktig bedömning av hur lång tid som krävs för att tittarna ska hinna läsa.

2.3.3. Den relevanteoretiska förklaringsmodellen

Valet av vilka element som ska utelämnas kan i de mer handfasta instruktionerna som återges i tidigare avsnitt verka motsägelsefulla, godtyckliga och ibland närmast slumpmässiga. Men det finns mönster i hur dessa val görs som inte går att upptäcka när man endast tittar på utelämnningarna ur ett lingvistiskt perspektiv.

För att reda ut dessa mönster använder sig Kovačić (1993) av Sperber och Wilsons relevanteori. Teorin definierar mening som något som är starkt beroende av kontext, vilket innebär att liknande drag kan vara meningsbärande i en text medan de i en annan är irrelevanta och kan utelämnas. Kortfattat avgörs relevansen av *relevansgradsvillkoren* som föreskriver att ett antagandes relevans i en given kontext avgörs av:

1. hur stor *kontextuell effekt* det har,
2. hur liten ansträngning som krävs för att bearbeta det.

En kontextuell effekt kan innebära tillägg av innebörd, förstärkning av gamla antaganden eller eliminering av felaktiga antaganden. Vid översättningen måste översättaren sträva efter största möjliga nytta (kontextuell effekt) till minsta möjliga kostnad (minimal ansträngning från tittaren för att förstå) (1993:246).

När denna teori appliceras på översättning är målet att framkalla en liknande eller helst identisk kontextuell effekt. Följande två exempel är Kovačićs egna. Det som är skrivet i versaler är det som hon anser kan utelämnas:

I may come around tomorrow morning AROUND 10 (1993:249)

THE AIR BITES SHREWDLY; it is very cold. (1993:251)

I det första exemplet återfinns en semantisk utelämning av ett tidsadverbial som kan vara riktig i en kontext där den exakta tiden inte är av betydelse för handlingen. Utelämning vore däremot olämpligt om nästa scen visade en person som besviket ser klockan ticka fram till midnatt innan talaren dyker upp.

I det andra exemplet är utelämningen snarare stilistisk, eftersom båda fraserna har samma semantiska innehåll. Enligt relevansteorin bör översättaren då välja att utelämna den del som är svårast att tolka utan den andra, nämligen den metaforiska delen av meningen. Däremot kan det finnas kontexter där just metaforen är så viktig att det vore olämpligt att göra en utelämning, exempelvis om det är en viktig del i karakteriseringen som inte kan kompenseras för på något annat sätt.

Även om denna teori kan vara till hjälp i bedömningen av utelämnningar finns det vissa svårigheter med att använda den på konstnärliga verk, vilket bl.a. lyfts fram av de Linde (1995:14). Hon betonar att konstnärliga texter i lika grad är interpretativa som kommunikativa och att textens stil och talarnas register är resultatet av författarens avsiktliga val, något som gör det svårt att avgöra om något uppvisar tolkningsmässig överensstämmelse. För att fatta ett korrekt beslut måste översättaren ha tillgång till den avsedda tolkningen, något som inte är möjligt att få vid interpretativa verk. Trots detta kan relevansteorin komma till nytta i diskussionen om huruvida olika utelämnningar påverkar möjliga tolkningar av verket eller inte.

3. Resultat och diskussion

I detta kapitel redovisas resultatet i tre avsnitt. Avsnitt 3.1. handlar om omfattningen av reduktionen i antal tecken och ger en översikt av vilka strategier som använts. Strategierna avhandlas sedan i avsnitt 3.2. tillsammans med exempel från materialet. I avsnitt 3.3. förs en sammanfattande diskussion.

De tre texter som jämförs kommer i fortsättningen benämnas *KT* (källtexten), *MT1* (den måltext som sänts av SVT och HBO) och *MT2* (den måltext som hämtats från dvd:n).

3.1. Kvantitativ och kvalitativ reduktion

Följande tabell visar hur många tecken som använts i de två undersökta MT i förhållande till den transkriberade versionen av KT:

TABELL 1. *Antal tecken i MT1 och MT2 i förhållande till KT*

	KT	MT1 HBO/SVT	MT2 DVD
Antal tecken	40 446	32 816	38 999
Reduktion i jämförelse med KT		19 %	4 %

Tabellen visar att båda texterna har en reduktionsgrad under genomsnittet på en tredjedels reduktion. Samtidigt är skillnaden mellan de två texterna stor, och MT2 har en reduktionsgrad som är hela 15 % lägre än den redan låga reduktionen i MT1.

Med denna skillnad i graden av reduktion i de två texterna kan man vänta sig att MT1 i betydligt större utsträckning använder sig av de tre strategier som innebär ett förkortat uttryckssätt – *kondensering*, *annullering* och *decimering* – än MT2. Tabell 2 och tabell 3 visar de faktiska förhållandena. Alla procentsatser är avrundade till närmsta heltal:

TABELL 2. *Fördelning av strategier i MT1 sorterade efter användningsfrekvens. De kategorier som innebär ett förkortat uttryckssätt eller beskuret innehåll är markerade med fet stil*

Strategi	Antal segment	Procent av segmenten
transponering	522	38 %
kondensering	408	30 %
annullering	140	10 %
decimering	123	9 %
parafras	82	6 %
explicitering	68	5 %
identitet	29	2 %
lakun	2	0 %
konformering	0	0 %
transkribering	0	0 %
Totalt	1 374	100 %

Tabell 2 visar att den vanligaste strategin i MT1 är *transponering*. Tätt därefter följer dock de viktigaste reduktionskategorierna där den fullständigt ekvivalenta strategin *kondensering* är vanligast. Sammanlagt används strategier som innebär ett förkortat uttryckssätt i 49 % av fallen. I 19 % av fallen innebär reduktionen även ett beskuret innehåll. Detta betyder även att mer än 80 % av textsegmenten återges helt utan semantiska eller stilistiska förluster.

TABELL 3. *Fördelning av strategier i MT2 sorterade efter användningsfrekvens. De kategorier som innebär ett förkortat uttryckssätt eller beskuret innehåll är markerade med fet stil*

Strategi	Antal segment	Procent av segmenten
transponering	930	68 %
kondensering	258	19 %
parafras	52	4 %
explicitering	43	3 %
decimering	37	3 %
identitet	32	2 %
annullering	19	1 %
lakun	3	0 %
konformering	0	0 %
transkribering	0	0 %
Totalt	1 374	100 %

I MT2 är spridningen mellan de olika strategierna betydligt mindre än i MT1. Enligt tabell 3 är *transponering* den överlägset vanligaste strategin i MT2, då den används i mer än två tredjedelar av fallen. Därefter följer liksom i MT1 den ekvivalenta strategin *kondensering* och den första icke-ekvivalenta strategin återfinns först på femte plats. Sammanlagt används de ekvivalenta strategierna för hela 96 % av segmenten. Strategier som innebär reduktion utgör sammanlagt 23 % och endast 4 % av dessa innebär en förlust av innehåll.

Vid en jämförelse av tabell 2 och 3 visar det sig att i MT1 används strategier som innebär reduktion mer än dubbelt så ofta som i MT2, samtidigt som strategier som innebär en förlust av innehåll används nästan fem gånger så ofta. Detta bekräftar vad vi kunde se i tabell 1 om de skilda graderna i reduktion hos de två måltexterna. Dessutom kan vi se att skillnaden i reduktionsgrad mellan MT1 och MT2 på 15 % har

inneburit en större förlust av innehåll i MT1. Vad detta innebär kommer vi att studera närmare i följande avsnitt där de olika reducerande strategierna och deras effekt på måltexten diskuteras.

3.2. Strategier för reduktion

I detta avsnitt ges en fördjupad genomgång av de strategier som inneburit reduktion. Dessutom presenteras ett antal exempel från måltexterna och en diskussion förs om den allmänna effekten de valda strategierna haft på måltexten.

I exemplen ges numret på de aktuella segmenten i spalten för KT. Detta nummer kan användas för att hitta segmenten i appendix 1 (ingår inte i den elektroniskt publicerade versionen). I de fall där reduktionen inte påverkat hela segmentet är de ord som påverkats kursiverade i exemplen.

3.2.1. Kondensering

En *kondensering* har per definition ingen annan effekt på måltexten än att den reducerar denna i relation till källtexten. Vid en kondensering får det m.a.o. varken förekomma några semantiska eller betydande stilistiska förluster. Det som ändå gör reduktionen möjlig är dels omvandlingen från talspråk till skriftspråk, dels intrasemiotisk redundans. Den intrasemiotiska redundansen gör att undertextare kan använda ett mer implicit språk där bl.a. demonstrativa pronomen kommer till större nytta.

Eftersom samtliga segment i denna kategori ses som ekvivalenta kommer detta avsnitt ha en något annorlunda karaktär än övriga avsnitt och främst tjäna som exempel på hur en text kan förkortas utan förluster och vad som bedömts som ekvivalent.

Följande exempel visar olika sätt att reducera med hjälp av utelämnningar:

(1) KT 148
<i>I wonder</i>
if the old gods agree.	MT1
Undrar om
de gamla gudarna håller med.
(2) KT 210
<i>Oh</i> , show us your muscles.	MT2
Låt mig se dina muskler.
(3) KT 338
<i>Did he...</i>
But he didn't say anything.	MT2
– Men han sa ju inget.

(4) KT 396
So take me with you
when you go back. | MT1
– Ta med mig när du rider tillbaka. |
|--|--|

Flera av dessa exempel handlar om att, i likhet med vad Gottlieb rekommenderar, utelämnas talspråkliga element. I exempel (2) har en interjektion utelämnats. Interjektioner är väldigt ovanliga i skriftspråket, och endast ett fåtal av dem brukar återges ens i talspråkshärmande skrift. Exempel (3) är ett typiskt exempel på intrasemiotisk redundans då det är en felstart som utelämnats. I exempel (4) utelämnas ett adverbial med talspråklig karaktär. I alla dessa exempel bidrar släktskapet mellan MS och KS och undertextningens polysemiotiska natur till att utelämnningen inte behöver ses som en förlust eftersom tittaren kompenseras genom ljudkanalen. Men även om majoriteten av exemplen ovan handlar om att ta bort talspråkliga drag innebär kondensering inte nödvändigtvis att texten blir mindre talspråklig. I exempel (1) har istället subjektet utelämnats på ett sätt som är typiskt för talspråk. Detta bidrar till att kompensera för det talspråkliga bortfall som är nödvändigt i förvandlingen till skriftspråk. Många av de *expliciteringar* som finns i texten verkade dessutom ha en kompenserande verkan eftersom de lade till liknande element i segment där de inte förekom i KT.

Följande exempel visar anpassningar som inte är direkt skriftspråksrelaterade:

(5) KT 458
And your dress,
did you make it?	MT2
Har du sytt din klänning?
(6) KT 493
Pardon, my Lord, my Lady.	MT1
Ursäkta mig.
(7) KT 829
Their lands are the most
fertile in the Seven Kingdoms,	MT1
-och deras länder är de bördigaste.
(8) KT 98
They don't belong down here.	MT1
– De hör inte hemma här.

Exempel (5) visar två mycket vanliga utelämnningar. Dels utelämnas en konjunktion, dels struktureras meningen om så att platsfyllarobjekt kan undvikas. Exempel (6) visar en utelämnning som stämmer med den skillnad i tilltal som finns emellan engelskan och svenskan, där titlar sällan används. Exempel (7) och (8) är båda exempel på implicitgöranden.

En annan tydlig tendens hos de lyckade reduktionerna är att ersätta vissa element med motsvarande kortare element. Detta kan göras genom att byta ut en omskrivning mot vad det syftar på (9), ett satsadverbial

mot ett adverb (10), gå från det specifika till det generella (11) eller att helt enkelt byta ut en lång nominalfras mot ett pronomen (12):

(9) KT 1003
Where is <i>the Stark girl</i> ?	MT1
– Var är <i>Sansa</i> ?
(10) KT 555
Are you as good with a spear
<i>as you used to be</i> ?	MT1
– Är du lika bra med spjutet som <i>förr</i> ?
(11) KT 1065
I need to cross the <i>Narrow Sea</i> .	MT1
för att korsa <i>havet</i> .
(12) KT 1201
<i>and my mother, my brother,
and I lived with him
above our shop?</i>	MT1
och att <i>vi</i> bodde ovanför affären?

En upprepning kan vara av stor stilistisk betydelse, något som diskuteras utifrån exempel (35) och (36) i avsnitt 3.2.3. I många fall har upprepningar dock en marginell effekt och kan därför tas bort. Exempelen som följer visar hur detta kan hanteras:

(13) KT 1063–64
I'm not asking you
for the Kingdoms.
<i>I'm asking you</i> for ships.	MT1
Jag ber er inte om kungarikena,
<i>utan</i> om fartyg
(14) KT 61
I saw the White Walkers.
White Walkers.
The White Walkers, I saw them.	MT1
Vålnader, vålnader... Jag såg dem.

Båda exemplen visar en intrasemiotisk redundans, och exempel (14) visar dessutom en intersemiotisk redundans. I exempel (13) har två meningar med samma subjekt och predikat vävts samman till en mening med hjälp av konjunktionen ”utan”. Exempel (14) innehåller många upprepningar. Översättaren har därför tagit hänsyn till detta och återger några av upprepningarna, men istället för att texta varje upprepning sammanfattas de och den upprepande effekten skapas istället genom den verbala ljudkanalen där även tittare utan kunskap i målspråket kan höra att rollkaraktären ägnar sig åt ett monotont och repetitivt mumlande.

En vanlig strategi är också att förenkla syntaxen för att skapa en mer direkt mening. Dessa meningar blir både lättare att förstå och förmedlar samma innehåll som originalen. Både exempel (15) och (16) är s.k. talakter där verbet som uttrycker handlingen har utelämnats i översättningen:

(15) KT 698
<i>I urge you</i> not to make
a hasty decision. | MT2
Ta inte ett förhastat beslut. |
|---|--------------------------------------|

(16) KT 767
– <i>I don't want you</i>
to be glad about it. | MT1
– Du ska inte vara glad. |
|--|---------------------------------|

Ett sista smidigt sätt att reducera är passivering (17) och nominalisering (18):

(17) KT 261
Mmm, I hear
<i>they call him the imp.</i>	MT2
Jag har hört att <i>han kallas</i> för vädden.
(18) KT 1080
<i>I make my living by trade.</i>	MT1
Jag är <i>köpman</i> ,

Exempel (17) är längre i MT än KT, något som kan verka underligt i en kondensering. Att översättningen blivit längre beror på att svenskan kräver både ett annat tempus och en preposition. När förändringen beror på skillnader mellan käll- och målspråk, har segmenten genomgående kategoriserats som *transponeringar*, om de inte innehåller någon annan strategi, oavsett om översättningen innebär en kortare eller längre mening. I detta fall innebär dock passiveringen att den svenska meningen kunnat göras kortare än om den skrivits i aktiv form, vilket gjort att den kategoriserats som en kondensering.

3.2.2. Decimering

Decimering innebär att reduktionen har orsakat antingen en semantisk eller en betydande stilistisk innehållsförlust. Denna förlust kan bero antingen på att översättaren gjort ett medvetet val i syfte att förkorta texten eller gjort ett försök till *parafras* eller *kondensering* som misslyckats på grund av en feltolkning av källtexten. Andra kanaler kan kompensera för decimeringen, men compensationen är inte lika direkt som i de fall som klassats som kondensering.

Det är stor risk att decimering uppstår som en konsekvens av översättarens begränsade tid eller möjligheter till efterforskning vid översättningen. Ett tydligt exempel på det är de många felaktiga översättningarna i MT2 som rör Jon Snow, en oäkting som har fostrats hos sin far i familjen Starks hushåll:

(19) KT 30–31
Go on, father's watching.
And <i>your</i> mother.	MT2
Seså, far tittar på.
och mor.
(20) KT 110
The direwolf is
the sigil of <i>your</i> House.	MT2
<i>Vår</i> ätt har skräckvargen
på sin vapensköld.

Ordet ”your” har i båda exemplen återgivits felaktigt. I exempel (19) har ordet utelämnats, något som normalt sett räknas som en *transponering*, eftersom svenskan mer sällan än engelskan skriver ut possessiva pronomen. Här gör utelämningen dock att meningens betydelse ändras till att bröderna har samma mor. På samma sätt gör översättningen av ”your” till ”vår” i exempel (20) att Snow verkar inkludera sig själv i ätten, något som är tydligt att han inte bör. Detta framgår dessutom när Snow själv säger ”I’m not a Stark” bara sex segment senare. Även MT1 innehåller problem av denna typ, om än inte lika otvetydiga. I följande översättning har engelskans subjekt ”Lady Stark” återgetts med ”De”:

(21) KT 393	MT1
<i>Lady Stark</i> thought it might insult the royal family to seat a bastard in their midst.	<i>De</i> ville inte förolämpa kungen genom att visa upp oäktingen.

Detta skifte är i sig en decimering, men den blir allvarligare av det faktum att den skymmer den i handlingen centrala konflikten mellan Jon Snow och hans styvmor Lady Stark.

Ytterligare en sorts decimering, som kan ha en negativ effekt på förståelsen av handlingen, är normaliseringen av kulturella inslag. Även utan kravet på reduktion är kulturella begrepp svåröversatta. Enligt Pedersen (2007:31) finns det ett flertal strategier att använda för att göra materialet tillgängligt för publiken när man översätter anspelningar på kulturella företeelser som saknas i målkulturen. Dessa är: *specificering*, *generalisering*, *direktöversättning* och *ersättning*. Följande tre exempel illustrerar hur detta har hanterats i både MT1 och MT2. Värt att notera är att en ekvivalent översättning har använts i den andra måltexten i alla tre fallen.

(22) KT 136	MT1
– If he told the King, both <i>our heads would be</i> <i>skewered on the city gates</i> by now.	– Då <i>hade</i> vi redan varit <i>halshuggna</i> .
(23) KT 505	MT1
– <i>Lysa’s head would be</i> <i>on a spike</i> right now if the wrong people had found that letter.	– <i>Lysa riskerade allt</i> för att berätta.
(24) KT 693	MT2
No, he has to <i>pay the iron price</i> .	Nej, han måste <i>dö</i> .

I samtliga tre exempel används den strategi som Pedersen kallar *generalisering*. De två första exemplen syftar på samma företeelse, seden att halshugga förrädare och visa upp deras huvuden på pålar längs stadsmuren. Båda uttalandena innehåller också liknande formuleringar, ”by

now” och ”right now”, som antyder att det är en snabb process och vittnar om det rättslösa samhälle historien utspelar sig i. Exempel (24) syftar istället på ett kulturellt koncept från Theons hemland Järnöarna, vilket innebär att man för att förtjäna respekt måste ta det man vill ha med våld, istället för att betala för det i guld eller förhandla om det.

Ett problem med att översätta dessa exempel med hjälp av generalisering är att en serie som likt den undersökta utspelar sig i en fiktiv verklighet oundvikligen blir en främmande kultur inte bara i målspråkskulturen utan även i källspråkskulturen. All förståelse för kulturen som behövs måste rymmas inom ramarna för serien. Det betyder att det som är otillgängligt för tittarna är avsett att vara det vid det givna tillfället och kan komma att användas senare. Dessa kulturella referenser är på så sätt väsensskilda från de källspråkliga, kulturella referenser som Pedersen diskuterar. En decimering av fiktiva kulturella referenser blir därför ofta allvarligare eftersom alla dessa utelämningsar gör det svårare att förstå den kultur som handlingen utspelar sig i.

Det finns också en stor skillnad mellan exemplen som framträder när man applicerar den relevanteoretiska modellen. I exempel (22) och (23) är det överhängande hotet om avrättning centralt medan metoden – det som utelämnats – kan ses som perifer ifall kontexten bedöms vara den enskilda scenen eller till och med det enskilda avsnittet. Stycket blir problematiskt först när man ser hela serien som kontext, eftersom förståelse för kulturen är centralt för att förstå såväl handlingen som de enskilda rollkaraktärernas agerande. Men om man ser till hela serien finns det många chanser för översättaren att kompensera för förlusten och valet att utelämna metoden kan därför ses som acceptabelt.

I exempel (24) ser vi istället ett exempel på en utelämningsar som enligt relevanteorin är direkt olämpligt. Tolkningen har visserligen underlättats genom generaliseringen, men detta har skett på bekostnad av en mångtydighet som här är central. Vid en jämförelse mellan exempel (24) och förklaringen av begreppet ”pay the iron price” kan man nämligen se att användningen i denna kontext inte motsvarar den normala användningen. I ljuset av handlingen är det därför möjligt att se den avvikande användningen som ett fall av manipulation. Kort sammanfattat sägs meningen i en kontext där Theon ska avgöra straffet för en man som sätter sig upp emot honom efter att han intagit Vinterhed. Detta är den plats där Theon själv efter sin fars misslyckade uppror växt upp, som gisslan, men även som en del av familjen Stark. Theon identifierar sig med sitt fadersland Järnöarna men har en relativt begränsad kunskap om dess kultur. När han återvänder till Järnöarna för att övertala sin far att kämpa på Starks sida i det pågående kriget anklagar hans far honom för att ha glömt var han kommer ifrån och att han blivit en Stark. Detta

resulterar i att Theon förråder familjen Stark och istället intar den plats där han växt upp med en armé från Järnöarna. Theons osäkerhet och vilja att bevisa att han inte glömt sitt ursprung är ett centralt tema i denna sidoberättelse. Därför får det kulturella begreppet en central betydelse för hans beslut, trots att det är oklart om begreppet har den innebörd som han tror. Theons svårigheter att tolka implicit information i en för honom främmande kultur gör att situationen genom hans försök att passa in får värsta tänkbara resultat. Med den nuvarande översättningen går både den möjliga manipulativa användningen och den kulturella kontexten förlorade, något som sammanlagt måste anses ha en större *kontextuell effekt* än en ren uppmaning till avrättning.

Både Ivarsson och Gottlieb talar om översättarens roll som tolkare av verket (se avsnitt 2.3.). Gottlieb betonar vikten av att inte begränsa tolkningsmöjligheterna. I de undersökta texterna förekommer flera decimeringar som begränsar de tolkningar som är möjliga att göra, och ett exempel är följande:

(25) KT 350

Do you take me for a fool?
I take you for a King.

MT1

– Tror du jag är en idiot?
– Nej, en kung.

Rent tekniskt är det ”nej” som här skapar decimeringen en *explicitering*, men ordet är nödvändigt på grund av den övriga reduktionen, och ska därför ses som en decimering. I KT är svaret på frågan undvikande, vilket gör att det kan tolkas både som ja och nej. I MT har översättaren däremot valt att återge det som ett nej och begränsar därför tolkningen. Detta är problematiskt eftersom detta ”nej” kan ändra tittarnas uppfattning av rollfiguren från någon som slugt kan undvika att förolämpa en kung till någon som snarare underkastar sig hans auktoritet. Just denna rollkaraktär, som har en ganska liten biroll, återkommer i det andra analyserade avsnittet som sändes över ett år senare och beskrivs då som just slug (se appendix 1, segment 1101), något som pekar på att detta är en väldigt viktig del i karakteriseringen. Som vi har sett är karakteriseringen enligt Gottlieb det absolut viktigaste för program som tillhör denna genre och det bör därför ses som extra problematiskt när översättningen påverkar denna.

Det finns även en mängd exempel på mycket fria och rent av felaktiga tolkningar av KT som ytterligare betonar översättarens roll som tolkare. Följande är ett särskilt underligt stycke där Tyrion kommenterar sitt drickande i KT, medan han i MT verkar kommentera sina sexuella aktiviteter:

(26) KT 551	MT1
If I get through this without
squirting from one end
or the other it'll be a miracle.	Får jag inte klåda är det ett mirakel.

Det är oklart om könssjukdomar förekommer och hur kända de är i den fiktiva medeltidsmiljö som historien utspelar sig i, men oavsett är den semantiska skillnaden mellan uttalandet i KT och MT stor.

När det gäller stilistiska decimeringar är de ofta svårbeskrivna, särskilt utan tillgång till den ljudkanal där intonationen i uttalandet framgår. Följande segment uttalas emfatiskt med en längre paus där det i KT finns ett kommatecken. I MT1 har det förlorat mycket av sin retoriska kraft, något som är tydligt i jämförelse med MT2:

(27) KT 630	MT1
Betray me,
and you will wish you hadn't.	Förråder ni mig lär ni få ångra det.
	MT2
	Förråd mig, och ni kommer att ångra er.

Avsaknaden av emfas i MT1 riskerar att förändra den interpersonella betydelsen från ett tydligt hot till ett enkelt konstaterande. Detta skapar en konflikt mellan ljudkanalen och undertexten likt den Hatim och Mason (2000:435) diskuterar i samband med utelämning av artighetsmarkörer. Även om denna typ av förändringar, tack vare stödet från ljudkanalen, normalt sett inte leder till feltolkningar, riskerar diskrepansen mellan de olika kanalerna utifrån Hatim och Masons resonemang att göra att budskapet tar längre tid att bearbeta.

En stilistisk decimering kan också bestå i att ett uttryck förlorat betydligt i kraft, vilket följande två exempel illustrerar:

(28) KT 650	MT2
I need fighters, not <i>kitchen sluts</i> .	Jag behöver krigare, inte <i>kökspersonal</i> .
(29) KT 993	MT1
but I don't know
if we've <i>ever</i> been <i>cursed</i>
with a <i>vicious</i> idiot for a king.	men inte någon <i>grym</i> idiot till kung.

Det första exemplet, (28), innehåller en fras med tabuordet ”slut”. Enligt Ivarssons rekommendationer ska denna typ av ord inte censureras, trots att de kan uppfattas som grövre i skrift. Däremot kan det krävas en viss förmildring om orden är mycket vanliga. Översättningen i exemplet är dock inte bara en förmildring av uttrycket utan saknar helt spår av emotivt eller hånfullt språk. Det andra exemplet, (29), innehåller flera väldigt känsloladdade värdeord, men i översättningen har två av orden utelämnats och det tredje förmildrats. Detta skapar en översättning som, utan den kompensation som ges av andra kanaler, gör det svårt att förstå

hur aggressivt uttalandet är. Båda dessa exempel visar på samma *inter-semiotiska diskrepans* som exempel (27).

Det finns även decimeringar som är av mindre allvarlig art än de som hittills tagits upp. En variant av dessa är segment med decimeringar som likt exempel (30) kompenseras av andra kanaler:

(30) KT 665	MT1
<i>We caught this one</i> on his way back from Torrhen's Square.	Han var på väg tillbaka från Torrhen's Square.

I det här fallet visar bilden ett antal vakter som för fram en man. Det är tydligt att mannen har blivit tillfångatagen och översättarens val att prioritera övrig information i repliken är därför lätt att försvara, eftersom tittaren har tillgång till den avsedda tolkningen genom bilden och det inte finns någon information som står i konflikt med den.

På samma sätt är även många av de mindre semantiska utelämningsarna av liten betydelse:

(31) KT 41	MT1
And which one of you was a marksman <i>at 10</i> ?	Var någon av er prickskytt <i>som barn</i> ?

Översättningen i (31) innehåller inte den exakta åldern såsom källtexten gör utan den har ersatts av generaliseringen ”som barn”. Utelämningen uppfyller däremot de krav som ställs inom relevansteorin, eftersom informationen som fallit bort åtminstone inte i den närmsta kontexten är av särskild relevans. Åldern upprepas dessutom senare i avsnittet och saknas därför inte heller sett till en större kontext.

Som vi har sett kan *decimeringar* vara olika allvarliga. De kan innebära att händelser på skärmen uppfattas tydligt, men inte verbaliseras, och att mindre viktig information faller bort. Men de kan också innebära en förändring av seriens dramaturgi, förvirring gällande rollkaraktärernas relationer och reaktioner, samt felaktigheter och förmildringar som kan leda till en allvarlig misstolkning av olika rollfigurer och svårigheter att förstå den fiktiva världen. Översättningar som innebär minskad retorisk kraft kan dessutom påverka såväl karakterisering som seriens värde som konstnärligt verk.

3.2.3. Annullering

Annullering innebär att ett segment helt och hållet utelämnas med informationsförlust som följd. Hur mycket information som försvunnit beror till stor del på vad som utelämnats.

När man studerar de annulleringar som gjorts i de olika måltexterna är det tydligt att översättarna haft olika prioriteringar. Med 140 annulleringar (10 %) i MT1 jämfört med 19 (1 %) i MT2 är MT1 den översättning som innehåller flest annulleringar. Många av de annulleringar som återfinns i MT1 innebär dessutom olika grader av informationsförlust och saknar stöd i de rekommendationer som återgetts i avsnitt 2.3. Detta styrker Schröters tes om sambandet mellan betydande utelämnningar och kvantitativ reduktion (se avsnitt 2.2.2.).

Den absolut vanligaste anledningen till att något annullerats är i båda måltexterna att det som sägs tjänar som bakgrundsljud. Innehållet i dialogen är av liten betydelse, den är ofta svår att höra och de som talar är ofta ur bild eller ur fokus. Det kan även handla om repliker på andra språk eller sekvenser där flera talar samtidigt. De här bakgrundsljuden verkar framförallt vara till för att skapa stämning och en känsla av autenticitet. Bakgrundsljud annulleras i både MT1 och MT2, men det annulleras i en betydligt högre utsträckning i MT1 (54 segment) än i MT2 (12 segment). Följande är ett exempel på när översättarna gjort olika val gällande huruvida en bakgrund ska översättas eller inte.

I scenen visas en avrättning i samband med erövringen av Vinterhed och genom hela scenen hörs Vinterheds tidigare lord, tioårige Bran Stark, protestera då han kapitulerat för att rädda sitt folk. I det utvalda avsnittet hörs hans rop i bakgrunden och mannen som ska avrättas uppmanar honom att vara tyst:

(32) KT 715-17	MT1
You don't give commands anymore, Little Lord.	- Du ger inga order nu, lilla lord.
- <i>Please, stop this.</i>	
<i>Please stop him.</i>	
- Hush now, child.	- Tyst, barn.
	MT2
	Du befäller inte längre, lille herre.
	- <i>Sluta. Snälla, stoppa honom.</i>
	- Tyst, barn.

Trots att rollkaraktären inte är i bild har man här valt att översätta mittensegmentet i MT2 medan det annullerats i MT1. Eftersom det framgår

av ljudkanalen att Bran Stark protesterar och innehållet är förutsägbart i sammanhanget kan textningen kännas onödig. Samtidigt blir detta rop i bakgrunden viktigt just på grund av att det kommenteras och det hade därför kunnat vara lämpligt att texta bakgrundsljudet i just det här fallet.

Ett specialfall bland bakgrundsljuden är då de talar det konstruerade språket *dothraki*. I vissa delar av serien förs en hel del dialog på detta språk, men i de två avsnitt som analyserats används det endast för korta fraser. MT2 har valt att annullera dessa segment medan de delvis översätts i MT1:

(33) KT 528	MT1
– Jadi, zhey jorah andahli!	Stig fram, andalen Jorah.
– Khal vezhven.	

Detta visar på att översättarna intagit olika perspektiv; MT1 textar segmenten ur ett allvetande perspektiv, medan MT2 troligtvis översätter ur Daenerys Targaryens perspektiv och därför låter bli att översätta *dothraki*, eftersom hon vid denna tidpunkt inte förstår språket. MT1 är dock inte helt konsekvent med perspektivet eftersom endast en av talarna översätts i exempel (33).

Båda måltexterna har dessutom valt att utelämna samtliga segment som endast innehåller interjektioner. Det kan se ut på följande sätt:

(34) KT 1329-31	MT1
– <i>Ow.</i>	
– <i>Shh.</i>	
– It’s not deep.	Det är inte djupt
	MT2
	– Det är inte djupt.

Här vore det möjligt att översätta åtminstone den första interjektionen i (34) till svenska som ”aj”. Det saknas inte utrymme eller tid att översätta detta och det kan vara till nytta för hörselskadade utan att det på något sätt stör andra tittare.

Andra sorters annulleringar än de som redan nämnts förekommer endast i den mer reducerade MT1. En variant är att annullera upprepningar. I vissa fall är de upprepningar som tagits bort ordagranna, men det kan också handla om segment som uttrycker liknande mening, s.k. tautologier:

(35) KT 584	MT1
I’ve taken Winterfell.	Jag har intagit Winterfell.
<i>I took it. I’m occupying it.</i>	
(36) KT 131	MT1
”We’re Lannisters.	
Lannisters don’t act like fools.”	”En Lannister betar sig inte som en dåre.”

Exempel (35) är en tautologi som utelämnats, tyvärr med en viss interpersonell förlust, eftersom den irriterade och förminskande tonen i KT går förlorad i MT1 med intersemiotisk diskrepans som följd. I exempel (36) är upprepningen mer ordagrann och har en retorisk betydelse.

Det finns flera exempel i texten där dialogsekvenser enligt Ivarssons rekommendationer har satts ihop till en enhet:

(37) KT 188	MT1
– Do you know what?	Vet du vad?
– <i>What?</i>	
 You always look at your feet before you lie.	 Du tittar alltid ner på fötterna innan du ljuger.
(38) KT 79	MT1
– You understand why I did it?	Förstår du varför jag gjorde det,
– <i>Jon said he was a deserter.</i>	varför jag måste döda honom?
 – <i>But do you understand why I had to kill him?</i>	
– ”Our way is the old way”?	Vårt sätt är det gamla sättet.

I exempel (37) uppstår ingen semantisk förlust utan det handlar snarare om ett dialogt drag som försvunnit i och med annulleringen av motfrågan. Det vanligaste är att just motfrågor bestående av ett enstaka ord annulleras, men det händer även att segment med större semantiskt innehåll annulleras. Ett exempel på det finner vi i (38) där ett ganska långt svar har annullerats för att smälta samman både den ursprungliga frågan och ett förtydligande till en fråga. Detta innebär att det semantiska innehållet i det annullerade svaret helt går förlorat.

I kapitel 2 framgår att Ivarsson och flera andra starkt avråder från att annullera småord som även de som inte förstår källspråket kan förväntas förstå. I det här sammanhanget handlar det framförallt om ord som ”yes” och ”no”, men även om vissa hälsningsfraser och enkla ord. Följande exempel visar hur detta kan se ut:

(39) KT 946	MT1
– Is your little brother a prince?	Är din lillebror en prins?
– <i>No.</i>	
– Not really relevant, then, is it?	Då är det inte relevant.

Problemet med att utelämna dessa ord är att det försvårar för de med nedsatt hörsel att förstå dialogen.

Samma problem kan även bli aktuellt vid utelämning av titlar och namn, särskilt om det rör sig om första gången något nämns. Följande är exempel på två utelämningar som fungerar olika väl:

(40) KT 608–609
<i>Theon.</i>
Did you hate us the whole time?	MT1
Hatade du oss hela tiden?
(41) KT 1183–85
– <i>Your Grace.</i>
– <i>Your Grace.</i>
– <i>My honor, Your Grace.</i>	MT1

I det första exemplet, (40), utelämnas ett namn som redan är välkänt och vars huvudsakliga funktion i segmentet är att på ett naturligt sätt påkalla personens uppmärksamhet. Det är annullering av namn i denna och liknande positioner där de inte är av större vikt som är vanligast i texten. Exempel (41) däremot är mer ovanligt. Segmenten tillhör en längre scen där Robb Stark, som nyligen utropat sig till kung, går igenom sitt läger och hälsas av sina trupper. I denna scen annulleras samtliga hälsningar, något som känns mindre lyckat med tanke på de politiska konsekvenser som betonas av att han numera ses som kung av Norden. Det är värt att notera att det är just i MT1, som även sänts på SVT, som dessa ord utelämnats, detta trots att deras public service uppdrag borde innebära att de är mer benägna än andra att anpassa sina texter till de som har svårt att höra.

Förutom de utelämningsdrag som har diskuterats här på grund av sina gemensamma drag utgörs runt 25 % av annulleringarna i MT1 av sådana segment som inte verkar ha utelämnats av någon annan anledning än att det inte bedömdes finnas rum för dem med den eftersträlvade reduktionsgraden och att dessa segment bedömdes vara av mindre betydelse än de omgivande segmenten. Dessa visar på liknande förluster som i kategorin *decimering*. Följande är några exempel på emfatiska (42), semantiska (43), interpersonella (44) och retoriska (45) förluster som uppstått till följd av en annullering:

(42) KT 678
<i>Among them, but not one of them.</i>	
(43) KT 1179
<i>A man cannot make a thing happen before its time.</i>	
(44) KT 1099
<i>Now if you'll pardon me.</i>	
(45) KT 773
<i>They'll never know how you died.</i>	

Sammanfattningsvis kan många av *annulleringarna* sägas ha en marginell effekt på måltexten. Vid annullering av småord, namn och vissa grundläggande interjektioner handlar det framförallt om att texten blir mindre tillgänglig för de som av olika anledningar inte kan ta del av

ljudkanalen, utan att det ger något mervärde åt övriga tittare. Annuleringen av bakgrundsljud är nödvändig vid tillfällena då flera pratar samtidigt och det som annulleras är ofta av ganska liten betydelse. I de undersökta texterna framkommer oftast det som är av störst vikt i bakgrundsljudet, men MT1 brister i att den ibland inte textar bitar ur bakgrunden som kommenteras eller är viktiga för att förstå situationen fullständigt. Samtidigt kan den höga graden av textning av bakgrunden i MT2 vara distraherande, i synnerhet då meningar som knappt är hörbara och där det är svårt att identifiera talarens textas. Övriga kategorier som tagits upp innebär alltför ofta en förlust av både stilistiskt och semantiskt innehåll som liknar den vid *decimering*. De måste därför vägas mot de fördelar det innebär att reducera.

3.2.4. *Lakun*

Det främsta kännetecknet för en *lakun* är att översättningen gör att innehållet blir ett annat. Det syftar framför allt på skämt och ordlekar som översättaren inte lyckats återge i måltexten.

På ytan kan en *lakun* vara en fullständigt giltig översättning, men MT uppfyller inte längre samma syfte som KT. Så är fallet i exempel (46), där KT spelar på den dubbla betydelsen av ”stature” i form av ”storlek” och ”betydelse”. Det är viktigt i sammanhanget eftersom tittaren ännu inte är medveten om att drottningens bror Tyrion som de talar om är dvärg:

(46) KT 167	MT1
How much could he possibly drink?	– Hur mycket kan <i>en sån</i> dricka?
A man of his...	
<i>Stature?</i>	
	MT2
	Hur mycket kan han egentligen dricka?
	En man av hans...
	<i>storlek?</i>

Båda översättningarna innebär en stark begränsning av tolkningen. MT1 kallar honom för ”en sån”, något som kanske stämmer med talarens intention men knappast med den dramaturgiska intentionen. Det riskerar dessutom att låta föraktfullt. I MT2 begränsar översättningen tolkningen till storlek och ger därför en betydligt tydligare ledtråd om en viktig rollkaraktär än originalet. Kanske hade översättarna gjort bättre i att använda ”en man av hans... kaliber”, eftersom detta ordval på liknande sätt kan ha en dubbel betydelse, även om ordleken är tydligare i källtexten.

I nästa exempel skapas tvetydigheten av sammanfallet av sememen ”man” och ”du” i det engelska ordet ”you”. Det aktuella ordet och dess översättningar är markerade i exemplet:

(47) KT 738–743	MT1
Wild creatures have their own rules, their own reasons. And (a) <i>you</i> ’ll never know them.	Vilddjur har sina egna regler och skäl, och de får (a) <i>du</i> aldrig veta.
Now the wildlings we’re looking for sleep during the day and hunt at night.	Vildlingarna vi letar efter sover på dagen och jagar på natten.
I thought you said (b) <i>you</i> couldn’t know wild things.	– (b) <i>Man</i> kan ju inte lära känna de vilda.
I said (c) <i>you</i> can’t.	– Inte (c) <i>du</i> , nej.
	MT2
	Vilda djur har egna regler och egna skäl.
	Och (a) <i>du</i> får aldrig veta vad de är.
	Råskinnen vi söker
	sover på dagen och jagar på natten.
	Du sa att (b) <i>man</i> inte kunde veta nåt om vilddjuren.
	Jag sa att (c) <i>du</i> inte kan det.

I bägge måltexterna motsvaras (a) och (c) av ”du”, medan (b) motsvaras av ”man”, något som stämmer med talarens avsikt. Men eftersom ordleken bygger på möjligheten att tolka (a) som att det betyder ”man” går den förlorad i översättningen och ersätts av en situation som närmast kan tolkas som att den som talar i (b) inte lyssnat särskilt noggrant.

I de två exempel på *lakun* som diskuterats framgår att när en ordlek eller vits går förlorad är det med stor sannolikhet utan många tittares vetskap. Det innebär att den översättning som de försetts med – och som i undertextningssammanhang är nödvändig eftersom tittaren till skillnad från i en bok hör att något sägs – helt tappat sin funktion. I de flesta fall går dessa lakuner troligtvis obemärkt förbi, men i värsta fall kan de innebära att de inblandade rollkaraktärerna tolkas felaktigt (47) eller att översättaren måste förse tittarna med en färdig tolkning som kanske påverkar den dramatiska uppbyggnaden (46).

3.3. Sammanfattande diskussion

Som framgår ovan kan mycket av det som försvunnit i reduktionen med olika grad av ansträngning läsas mellan raderna. Ändå är det tydligt att den text som hade högst reduktionsgrad även var den som hade störst stilistiska och semantiska förluster. Sambandet mellan de båda måtten är än mer tydligt när man ser till de enskilda texterna – både i MT1 och MT2 sammanföll procentsatserna och gav både en kvantitativ och en kvalitativ reduktion på 19 % respektive 4 %.

Bakom måtten döljer det sig, trots detta, en imponerande kvantitativ reduktion som skett helt utan kvalitativa kostnader, men som skymms av att den ena metoden mäter i tecken och den andra i segment. I MT1 har denna s.k. gratisreduktion skett i 30 % av segmenten och i MT2 i 19 %. Räknar man de tecken som tjänats in bara med hjälp av denna strategi innebär det en reduktion av hela texten på 8,7 % i MT1 och 3,7 % i MT2, vilket i det senare fallet bara är 0,3 % lägre än den slutgiltiga reduktionen. Även om denna reduktion inte hade kunnat användas i hela texten på grund av dialogens skiftande tempo och karaktär, ger det en fingervisning om hur mycket en text faktiskt kan reduceras utan kvalitativa förluster. Eftersom många av dessa reduceringar åstadkommits på sätt som inte hör ihop med konverteringen från tal till skriftspråk, går det inte heller att varken bekräfta eller bestrida Gottliebs teori om att en stor del av den nödvändiga reduktionen kan uppnås genom denna konvertering.

När det kommer till valet av strategi för reduktionen använder sig båda översättarna i huvudsak av den fullständigt ekvivalenta strategin *kondensering*. Därefter är *annullering* den vanligaste i MT1 och *decimering* i MT2. Strategin *annullering* har ofta en mindre påverkan på texten än andra icke-ekvivalenta strategier. I vissa fall, som när allmänt förstådda ord som ”yes” och ”no” utelämnas, påverkar annullering endast kvaliteten för de hörselskadade tittarna, men den kan också resultera i andra konsekvenser som att vissa dialogiska drag och små nyanser i dialogen faller bort. Strategin används även ofta för att ta bort just bakgrundsljud vilket, när det används rätt, kan vara befogat och till och med kan vara en förbättring eftersom strategin härigenom skapar en klarare text då det som sägs i bakgrunden sällan är av större betydelse. Men vi har även sett att runt 25 % av annulleringarna i MT1 innebar förluster liknande dem som uppstår vid användning av strategin *decimering*. Decimering kan i bästa fall användas på så sätt att informationen endast blir svårare att ta in eftersom den finns att hämta i andra kanaler eller återfinns senare i programmet. Den påverkar dock alltför ofta både dramaturgi, karakterisering, det konstnärliga värdet och själva hand-

ingen, om inte på ett negativt sätt så på ett sätt som avviker från upphovsmannens troliga intention. Denna påverkan uppstår på den semantiska sidan genom rena feltolkningar, begränsande tolkningar och kulturell normalisering och på den stilistiska sidan genom minskad retorisk effekt och avlägsnande av tabuord och kraftuttryck. *Lakun*, som innebär att tittarna går miste om en ordlek, är den minst använda strategin i båda måltexterna. Det är trots de få förekomsterna möjligt att se att lakun inte bara innebär en konstnärlig förlust utan även kan ha en negativ effekt på karakterisering och dramaturgi.

För att återvända till Schröters hypoteser angående förhållandet mellan kvantitet och kvalitet (se avsnitt 2.2.2.) visar även denna undersökning tydligt att dvd har en lägre reduktionsgrad än tv med 15 % i jämförelse med Schröters 10 %. Det förekommer dessutom en större informationsförlust vid högre reduktion.

3.3.1. Diskussion av texterna i förhållande till deras målgrupp

Den stora skillnaden vad gäller reduktionsgraden i MT1 och MT2 kan ha flera orsaker. Några av de mest troliga är olika förutsättningar, bl.a. den möjliga användningen av en EMT-fil för dvd-versionen, samt att de olika produkterna kan ha olika målgrupper (för diskussion om målgrupp se avsnitt 1.3.). Med den skillnad på 15 % i reduktionsgrad som kunnat observeras är det även troligt att detta spelade en stor roll för hur källtexterna översattes. Även om förväntad läshastighet inte har undersökts i denna uppsats, är det högst troligt att det finns en liknande skillnad mellan måltexterna när det kommer till läshastighet, eftersom en mindre reducerad text kräver mer utrymme. Det kan därför vara intressant att diskutera texterna i förhållande till målgruppens läshastighet och särskilda behov.

MT1 bör vara anpassad till en bred målgrupp som även inkluderar äldre, personer som lär sig svenska språket och personer med funktionsnedsättning. Det kan därför vara befogat att reducera texten för att inkludera grupper med lägre läshastighet än genomsnittet. På grund av den i förhållande till MT2 höga reduktionsgraden har man valt bort att texta många småord, interjektioner och namn, något som enligt Ivarsson (1992:99) exkluderar de runt 10 % av Sveriges befolkning som har en hörselnedsättning. Samtidigt är reduktionen på 19 % låg i förhållande till den genomsnittliga reduktionsgraden på en tredjedel, något som talar för att personer med kognitiva funktionsnedsättningar, exempelvis dyslektiker, som vanligtvis har problem att följa med i undertexterna även får problem här. Texten verkar m.a.o. illa lämpad för personer med lägre

läshastighet eller andra behov än majoriteten. Den fråga som då kvarstår är om läshastigheten är lagom för genomsnittstittaren eller om detta är en kompromiss som inte fullt tillfredsställer någon tittargrups behov.

I avsnitt 2.2.1. kunde vi se att en högre utbildningsnivå, ökande kunskaper i engelska och förbättrade tekniska förutsättningar talar för en ökad läshastighet hos genomsnittssvensken. Samtidigt blir befolkningen allt äldre och en stor invandring innebär att många svenskar idag inte har svenska som modersmål. Dessa trender verkar tala för att det är dags att införa två separata undertexter. Detta skulle möjliggöra en lägre reduktionsgrad i de ordinarie texterna som bättre tillfredsställer den allmänna publikens behov, samtidigt som mer specifika behov kunde tillgodoses. Att anpassningen till grupper med särskilda behov då skulle bli en extrakostnad även vid översättningstextning skulle innebära ett problem, men det skulle delvis kunna kompenseras genom att dessa texter även marknadsförs mot andra, något som även är ett önskemål från funktionshindersonsorganisationernas sida (MRTV 2013:64). Exempel på grupper som skulle ha stor nytta av denna sorts textning är, förutom personer med funktionsnedsättning, just de växande grupperna nyinvandrade och äldre.

Den extremt låga reduktionsgraden i MT2 beror möjligtvis på användningen av EMT-filer. Enligt Pedersen (2011:148) är dessa som vanligast för dvd-formatet och eftersom de är anpassade efter engelsk tidskodning har de särskilt korta exponeringstider som inte motsvarar ens de mer moderniserade normerna för undertextning. Frågan är om detta är ett avskräckande exempel på när den förväntade läshastigheten av ekonomiska skäl blir för hög för tittarna eller om möjligheten till en så pass låg reduktionsgrad kommer göra att reduktion snart är ett minne blott för medier som riktar sig till en snävare målgrupp. Det går inte att utesluta möjligheten att det finns en efterfrågan på undertextning av engelska serier med minsta möjliga kvalitativa förlust.

4. Sammanfattning och slutsatser

I denna uppsats har jag undersökt sambandet mellan kvantitativ och kvalitativ reduktion i undertextningen av *Game of Thrones* för HBO/SVT (MT1) och dvd (MT2) med syftet att reda ut hur undertextningens teckenbegränsning påverkar måltexterna. Metoden utgörs av en kvantitativ analys av de kvalitativa förlusterna efter Henrik Gottliebs modell (1994:75), en jämförelse av antalet tecken i en transkriberad version av källtexten och måltexterna och en mer kvalitativ diskussion av de konsekvenser de olika strategierna fått för måltexterna.

Undersökningen visade att MT1 har en kvantitativ reduktion på 19 % och en kvalitativ på 19 %, medan MT2 har en kvantitativ reduktion på 4 % och en kvalitativ på 4 %. Trots att måtten verkar på olika nivåer i texten pekar detta på ett direkt samband mellan kvalitativ och kvantitativ reduktion. Båda texterna innehåller även en stor andel reduktioner som inte inneburit någon kvalitativ reduktion, s.k. *kondenseringar*. I MT1 är 30 % av segmenten kondenseringar och i MT2 är motsvarande värde 19 %.

De tre strategier som innebär en kvantitativ reduktion användes i olika utsträckning i de två texterna. I MT1 var 10 % *annullering*, 9 % *decimering* och 0 % *lakun*, i MT2 var 3 % *decimering*, 1 % *annullering* och 0 % *lakun*. Vid analysen av exempel från kategorierna var *decimering* den strategi som hade störst negativ effekt på måltexten. Decimering kan bidra till att försvåra förståelsen av verket genom att hänvisa tittaren till andra kanaler. Dessutom riskerar den att förändra dramaturgin, karakteriseringen, handlingen och verkets konstnärliga värden så att dessa faktorer inte motsvarar upphovsmannens troliga avsikter. En decimering är i sig aldrig bra för texten, utan dess värde består i att textmängden kan anpassas till exponeringstiden. På samma sätt saknar *lakun* positiva effekter för texten. En *lakun* innebär en misslyckad återgivning av en ordlek, men den innebär inte bara konstnärliga förluster utan kan även påverka karakterisering och dramaturgi. Den negativa effekten av *annullering* är mindre självklar. Annullering kan i vissa fall vara befogad för att skapa en mer fokuserad text. Detta gäller särskilt när den används för att ta bort sådan bakgrundsdialog som inte tjänar något annat syfte än att ge situationen autenticitet. I andra fall drabbar

annulleringen endast den hörselskadade minoriteten av tittarna. Samtidigt kan annullering användas på liknande sätt som *decimering* och har då liknande effekter.

Resultatet av studien visar att MT2 har en kvalitativ förlust som motsvarar mindre än en fjärdedel av förlusten i MT1. MT2 har även en lägre användning av såväl decimering som annullering och bara en förekomst mer av lakun. Om man endast baserade omdömet på de variabler som undersökts i denna studie, så skulle man kunna säga att MT2 är den bästa översättningen, men verkligheten är inte riktigt så enkel. Denna undersökning tar endast hänsyn till om något återges och om stilen motsvarar den ursprungliga. Studien tar bl.a. inte upp översättningsfel och anglicismer som i Schröters studie (2003:105–124) visade sig vara mer vanligt förekommande i mindre reducerad text. Metoden mäter inte heller läsbarhet och förväntad läshastighet, något som troligtvis är den största anledningen till skillnaderna mellan de aktuella texterna.

Vad som ändå framgår av resultatet är att kravet på reduktion även idag har stor betydelse för översättarens möjlighet att skapa en måltext som motsvarar tittarnas förväntningar. Även om det i många fall är möjligt att göra en kvantitativ reduktion utan en kvalitativ är en kraftig reduktion mer tidsödande och mer riskfylld än en mindre kraftig. Detta förhållande mellan kvantitet och kvalitet visar på vikten av att göra en korrekt bedömning av den nödvändiga reduktionsgraden. Trots att denna uppsats inte mäter exponeringstid och förväntad läshastighet visar resultaten på möjliga problemområden för båda undertexterna i form av högre risk för exkludering i samband med att den förväntade läshastigheten ökar och en större upplevd förlust när olika tittargrupperns krav skiljer sig allt mer.

Gottliebs metod för att avgöra kvalitativa förluster vid reduktion har visat sig ha både fördelar och nackdelar. En fördel är att metoden rör sig på segmentnivå och därför tillåter att olika kompensationer för reduktioner vägs in i bedömningen. Det är även positivt att alla segment inkluderas i metoden, eftersom det åskådliggör både hur mycket som återgetts utan reduktion, hur mycket som återgetts reducerat utan förluster och hur mycket av reduktionen som har resulterat i förluster. Kategoriseringen utifrån olika strategier visar också till viss del hur texten reducerats. För den här uppsatsens syfte var det dock till nackdel att strategierna inte gick djupare och gjorde skillnad på exempelvis hur allvarliga förlusterna var. Detta är särskilt tydligt i strategin *annullering*, där flera av annulleringarna inte bara var av mindre allvarlig karaktär utan dessutom rekommenderas i flera viktiga verk om undertextning. En mer noggrann kategorisering hade kunnat bidra till en tydligare diskuss-

ion om strategiernas effekt på måltexten och hade dessutom kunnat ge mer detaljerade kvantitativa mått av kvaliteten.

4.1. Vidare forskning

Den här uppsatsens begränsade omfång har inneburit att allt som är värt att utforska inte har kunnat utforskas. Skillnaden i reduktionsgrad hos de två måltexterna gör att en ytterligare analys av texternas läsbarhet och läshastighet hade kunnat ge intressanta resultat. Det hade även varit önskvärt att komplettera med någon sorts mottagarstudie där textens kvalitet och läsbarhet bedöms.

Viktigare är dock att den här sortens studier utförs i större skala. Det behövs bl.a. vidare forskning på dvd-textning för att avgöra om vi står inför ett normskifte där dvd-branschen går i bräschen för en radikal förändring av den förväntade läshastigheten. Att uppdatera kunskaperna om svenskarnas faktiska läshastighet bör dock ses som än mer prioriterat. Behovet av ny forskning beror till viss del på den effektivisering av undertextaryrket som inneburit att det produceras texter som är allt mindre reducerade, men det finns även andra anledningar att på nytt utforska fältet. Den första anledningen är att tittarna har förändrats. Allt färre saknar idag gymnasial utbildning och allt fler är kompetenta i fråga om det huvudsakliga källspråket engelska. I ljuset av de senaste decenniernas tekniska framsteg behövs det även nya utredningar om de egentliga skillnaderna mellan tv/dvd och bio, eftersom skillnader i textens storlek och upplösning minskat mellan de olika medierna.

I nuläget drivs förändringarna av undertextningen i högre grad av ekonomiska intressen än av ny kunskap. Uppdaterad kunskap inom området skulle kunna bidra till att antingen legitimera eller bromsa upp den nuvarande trenden. Samtidigt skulle ny forskning kunna skapa en större yrkesstolthet inom en yrkesgrupp som fått allt sämre förutsättningar att skapa de kvalitativa översättningar tittarna kräver.

Material- och litteraturförteckning

Material

- The Old Gods and the New. *Game of Thrones*. HBO. 2012-05-06. Tv.
- The Old Gods and the New. *Game of Thrones: The Complete Second Season*. HBO Entertainment, 2013. Dvd.
- Winter Is Coming. *Game of Thrones*. HBO. 2011-05-04. Tv.
- Winter Is Coming. *Game of Thrones: The Complete First Season*. HBO Entertainment, 2012. Dvd.

Litteratur

- Brunskog, Cecilia 1989. Textningspraxis i Sverige. I: Nordisk Språksekretariat, *Nordisk tv-teksting: Rapport fra en konferanse på Schæffergården ved København 25.–27. November 1988*. Oslo, s. 31–40.
- Eurobarometer 2005. *Europeans and their Languages*. European Commission.
- Fienberg, Daniel 2014. 'Game of Thrones' has become more popular than 'the Sopranos' sorta kinda, <<http://www.hitfix.com/the-fien-print/game-of-thrones-has-become-more-popular-than-the-sopranos-sorta-kinda>>. Hämtat 2015-04-23.
- Financesonline. *10 of the Most Expensive TV shows Ever Made*, <<http://financesonline.com/10-of-the-most-expensive-tv-shows-ever-made/>>. Hämtat 2015-04-23.
- Gottlieb, Henrik 1994. *Tekstning: Synkron billedmedieöversättning*. Köpenhamn.
- Gottlieb, Henrik 1997. *Subtitles, Translation & Idioms*. Köpenhamn.
- Gottlieb, Henrik 1998. Subtitling. I: Baker, Mona (red.), *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. London & New York, s. 244–248.
- Hatim, Basil & Ian Mason 2000. Politeness in screen translating. I: Lawrence Venuti (red.), *The translation studies reader*. London, s. 430–445.
- Ivarsson, Jan 1992. *Subtitling for the media*. Stockholm.
- Ivarsson, Jan & Mary Carroll 1998. *Subtitling*. Simrishamn.
- Kovačič, Irena 1993. Relevance as a Factor in Subtitling Reductions. I: Cay Dollerup & Annette Lindegaard (red.), *Teaching Translation and Interpreting 2*. Amsterdam/Philadelphia, s. 245–251.
- de Linde, Zoe 1995. 'Read my lips' subtitling principles, practices, and problems. I: *Perspectives: Studies in Translatology*, 3:1, s. 9–20.
- Lomheim, Sylfest 1999. The Writing on the Screen. Subtitling: A Case Study from Norwegian Broadcasting (NRK), Oslo. I: Gunilla Anderman & Margaret Rogers

- (red.), *Word, Text, Translation: Liber Amicorum for Peter Newmark*. Frankfurt, s. 190–207.
- Mattsson, Jenny 2009. *The Subtitling of Discourse Particles: A corpus-based study of well, you know, I mean, and like, and their Swedish translations in ten American films*. Doktorsavhandling i engelska, Institutionen för Språk och litteraturer, Göteborgs universitet.
- MMS. *HotTop*, <<http://www.mms.se/hottop/hottop.asp?profil=18>>. Hämtat 2015-05-10.
- Montén, Riccard 1975. *Normalhörandes, hörselskadades och dövas krav på exponeringstid av tv-text*. Stockholm.
- Montén, Riccard 1984. *Hörselhandikapp och tv samt text-tv i Sverige 1984*. Stockholm.
- MRTV = Myndigheten för radio och tv 2013. *Tillgänglig tv*. Stockholm.
- Pedersen, Jan 2007. Cultural Interchangeability: The Effects of Substituting Cultural References. I: *Subtitling, Perspectives: Studies in Translatology*, 2007:1, s. 30–48.
- Pedersen, Jan 2011. *Subtitling Norms for Television*. Amsterdam/Philadelphia.
- Schröter, Thorsten 2003. Quantity and Quality in screen translation. I: *Perspectives: Studies in Translatology*, 11:2, s. 105–124.
- Tirkkonen, Tuula 1999. *Förkortning i tv-textning: Analys av några avsnitt av en svensk komediserie översatt till finska*. Pro gradu i nordisk filologi, Institutionen för nordiska språk, Jyväskylä universitet.

Appendix 1 [ingår inte i den elektroniskt publicerade versionen]

TABELL 4. *Kategorisering avsnitt 1, säsong 1*

TABELL 5. *Kategorisering avsnitt 6, säsong 2*